

צבא הגנה לישראל

פעולות הביקורת

נבדקו: הטיפול בנשק ביחידות ההגנה המרחבית; ניהול קופות וביצוע תשלומי שכר לחיילים בשירות חובה ביחידות פיקוד הצפון, חיל האוויר, חיל הים, גיסות השריון ופיקוד הנח"ל; תשלום הוצאות אישיות בתפקיד לחיילים בשירות קבע; סדרי שיפוץ צוללת במספנת חיל הים ומסירת עבודות לקבלנים על ידי המספנה; הפעולות להקניית השכלה לחיילי צה"ל; סדרי מינהל במרפאות-שיניים צבאיות. נבדקו תנאי המגורים של חיילים במחנות צה"ל.

תחזוקת הנשק בהגנה המרחבית

בפקודות הצבא פורסמו הוראות בדבר אופן הטיפול בנשק, החסנתו, בדיקת כושרו הטכני ותיקונו, ובדבר סדרי החסנת תחמושת. ההוראות כוללות פרטים, באלו פרקי זמן יש לבצע את הטיפולים ואת הבדיקות בנשק כדי לשמור על תקינותו וכוננותו. ביצוע הטיפולים והתיקונים מוטל בחלקו על האזורים שברשותם הנשק — ובחלקו על חוליות החימוש של מפקדות הפיקודים. לשם קיום מעקב אחרי ביצוע הטיפולים והבדיקות ופיקוח עליו נקבעו יומנים וטפסים, בהם יש לרשום את הפעולות שנעשו.

משרד מבקר המדינה ערך ביקורת, בתקופה מסוף 1962 עד אמצע 1963, בחלק ניכר מתאזורים שבפיקודים צפון, מרכז ודרום. על פי הרישומים ביומנים, בטפסים ובמסמכים אחרים נבדקו סדרי הטיפול בנשק והפיקוח של מפקדות הפיקודים על מילוי תפקידים אלה. כן נבדקו באותם אזורים סדרי החסנת התחמושת.

בעקבות הביקורת ניגשו מפקדות הפיקודים לתיקון הליקויים, שעליהם הצביע משרד מבקר המדינה. כן ניגש המטה הכללי לבדיקת התקנים של הנשק באזורים ושל כוח האדם הדרוש לביצוע הטיפולים והתיקונים בנשק הנמצא באזורים.

תנאי מגורים במחנות

רוב מחנות צה"ל נבנו מלכתחילה בשביל הצבא הבריטי. מחנות אלה הוקמו על שטחים גדולים כשמבניהם מפוזרים ומרוחקים זה מזה, ומשום כך הכבישים, קווי המים, קווי הביוב והחשמל ארוכים וסבוכים. המבנים שבמחנות נועדו למתקנים מרכזיים — משרדים, מחסנים, חדרי אוכל ומטבחיים, בעוד שלמגורי חיילים היו משמשים בעיקר אוהלים. הבנייה הייתה ארעית ורק במעט הובאו בה בחשבון תנאי הקרקע והאקלים של הארץ. מאז העברתם של המחנות לרשות צה"ל נוספו בהם, בהשקעה של סכומים ניכרים, מבנים חדשים, והוכנסו שינויים ושיפורים במבנים קיימים.

ההחזקה והבדק של המחנות מוטלים על יחידות חיל ההנדסה שבפיקודים המרחביים ושבחילות האוויר והים, ואילו ביצוע תיקונים קלים, כגון ניקוי מערכת ביוב, תיקונים ברשתות אספקת מים, תיקונים באינסטלציה חשמלית ובפרוול של נגרות, סיוד מבני השירותים והחזקת גני נוי מוטל על היחידה המחזיקה במחנה.

בחודשים יולי עד ספטמבר 1963 בדק משרד מבקר המדינה את תנאי המגורים של חיילי צה"ל ב-17 יחידות שדה: חיל רגלים — בכללו צנחנים ויחידת מיעוטים — חיל שריון, חיל תותחנים, חיל האוויר וחיל הים, וכן בבסיס אימונים לחיילות. הביקורת התרכזה על יחידות שדה, מאחר שחיילים ביחידות אלה, מלבד התקופה שבה הם משרתים בתנאי שדה, נמצאים בקביעות במחנה; ואילו חיילים ביחידות שירותים על פי רוב אינם גרים במחנה בקביעות.

דיון

1. ב-11 מתוך 18 היחידות שנבדקו גרים הקצינים בבניינים, וביתר היחידות בצריפים. חלק לא גדול מהנגדים הבכירים משוכן במבנים שנועדו למגורי קצינים, ויתרם במבנים נפרדים. המעבר ההדרגתי לשיכון בבניינים נתאפשר, לאחר שצה"ל בנה בשנים האחרונות לקציניו בניינים למגורים ושיפץ בניינים קיימים כדי להתאימם למגורים. הבניינים החדשים צנועים ובלא מותרות, ועם זה הם נאים ומרווחים. בדרך כלל, גרים שניים עד שלושה קצינים בכל חדר. קצינים נשואים של חיל האוויר, שצורכי הכוונות דורשים הימצאותם במחנה בכל עת, גרים עם בני משפחותיהם בדירות, שנבנו על ידי צה"ל; גם הן נאות ומרווחות ובלא מותרות. הם משלמים שכר דירה, כפי שנקבע על ידי שלטונות הבטחון, ומשתתפים בהוצאות חשמל ומים.

חדרי הקצינים והנגדים מרוהטים מיטות, שולחן, כסאות וארונות. ב-14 מבין היחידות שנבדקו יש בחדרים גם וילאות על החלונות ואהילים על המנורות. הקצינים והנגדים שבחילות היבשה מקבלים כלי מיטה — מזרן ומספר שמיכות; קצינים ונגדים בכלי שיט מקבלים גם סדינים, וקציני צוות האוויר מקבלים בנוסף על כך כרים.

2. ב-10 יחידות מבין אלה שנבדקו משוכנים החוגרים הזוטרים באוהלים, וביתרן במבנים. האוהלים הוקמו בדרך כלל על משטחים עשויים בטון או מרצפות מדרכה, ובמספר מקרים על הקרקע. האוהלים מוארים, ברוב הגדול של היחידות, על ידי פנסי נפט, ורק בשתי יחידות הותקנה בהם תאורה חשמלית. באוהלי החוגרים ומבניהם יש רק מיטות ואין בהם ארונות, שולחנות וכסאות. את ציודם האישי מחזיקים החוגרים הזוטרים בשקי החפצים, בארגזי תחמושת ריקים או בארגזים, שהם התקינו בעצמם מקרשים שונים, ויש המשתמשים בארגזי בטחון, שנועדו לצורכי המשרדים, כבארונות. בגדיהם של החוגרים תלויים במקרים לא מעטים על חבלים או על מסמרים, שהם נעצו במוטות אוהליהם ובכותלי חדריהם. החדרים עצמם, ברוב היחידות, בהן התגוררו החוגרים במבנים, היו מוזנחים ומלוכלכים: קירות, דלתות וחלונות מלוכלכים, רצפות וכתלים, שניבעו בהם סדקים ושברים. בחלק מהמבנים היו דלתות וכנפי חלונות שנשברו או שנעקרו מציריהם; בחלונות רבים היו זוגיות שבורות ורשתות קרועות; בחלק מהחדרים היו חוטי חשמל קרועים, מתגי חשמל ובתי מגורה מקולקלים, ובחדרים רבים חסרו נורות בנקודות האור. הסיוד והצבע בחדרים היו דהויים. במספר לא קטן של החדרים היו הקירות, התקרות והדלתות מנוקבים בסכינים

או בכידונים. בצרפים בעיקר בישנים שבהם, רבים העכברים והעכברושים; חוליות סניטריות של חיל הרפואה עושות אמנם פעולות ביעור, אולם אין בהן כדי למנוע הטרדה רצינית מהחיילים.

החיילות משוכנות במבנים ויש להן חדרי שירותים נפרדים. חדרי מגוריהן נקיים בדרך כלל ומסודרים. כמעט בכל חדר — ארון, שולחן וכסא, ובחדרים רבים יש וילאות על החלונות ואהילים על המנורות, אך הצבע והסיוד בחדרים לא מעטים הוא ישן ודהוי. פקודות מטכ"ל קובעות, שהחיילות יגורו בנפרד ושמקומות מגוריהן יהיו מחוץ לתחום לחיילים. בניגוד לפקודה זו שוכנו החיילות בשתי יחידות במבנים, שבהם משוכנים גם קצינים. בעקבות הביקורת הופרדו מגורי החיילות מאלה של הקצינים.

שירותים וסניטציה

1. חדרי השירותים — רחצה, מקלחות ובתי שימוש — לקצינים ולחלק מהנגדים נמצאים במבני המגורים. חדרי השירותים של יתר הנגדים נמצאים בקרבת מקום מגוריהם. ניקוי חדרי השירותים נעשה על ידי חוגרים זוטרים והחדרים בדרך כלל נקיים ובמצב תקין. בחלק מחדרי הרחצה ובמקלחות, בעיקר של הנגדים, לא היו מראות, מדפים, קולבים או ספסלים; בחיל האוויר היו פריטים אלה בכל היחידות. בכל מתקני הרחצה מספקים מים חמים ברוב שעות היום.

2. חדרי השירותים של החוגרים נמצאים במבנים נפרדים המרוחקים במקצת ממבני המגורים, ובמספר מקרים המרחק הוא רב יחסית ומגיע ל-300 מטר.

בחדרי הרחצה ובמקלחות של החוגרים, בדומה לשירותים של הקצינים והנגדים, יש מים חמים ברוב שעות היום פרט לשלוש יחידות, שבהן לא כל המקלחות היו מצוידות במתקנים לחימום מים. לרחצה משמשים בדרך כלל שולחנות ארוכים, שעליהם מותקנת שורת ברזים. במספר יחידות הותקנו כיורים מחרסינה. ביחידה אחת היו כיורי הרחצה שבורים או סדוקים. פרט למקרים בודדים אין במתקני הרחצה ספסלים, קולבים, מדפים ומראות. ברוב המתקנים אין נורות חשמל, ובשעות הערב שוררת בהם חשיכה. במתקנים רבים חסרו ראשי מקלחות, ברזים דלפו ומים נקוו על הרצפות ובתעלות הניקיון עקב סתימות בביוב או בגלל שיפוע בכיוון לא נכון; הרטיבות גרמה ירוקת ואזוב. במתקני רחצה רבים היו שבורות הזוגיות שבחלונות או שחסרו כנפי חלונות. גם דלתות הכניסה למתקנים היו במצב בלתי תקין, ובכמה מתקנים לא היו דלתות כלל. הצבע והסיוד ברוב המתקנים ישן ודהוי, ובחלק לא קטן מהם מתקלף הסיד ומתפורר הטיח. מתקני הרחצה בתשע יחידות שנבדקו היו בלתי נקיים.

בבתי השימוש אין בדרך כלל תאורה בערבים, אם בגלל העדר נורות או מפני שחוטאי החשמל קרועים. חלק ניכר ממתקנים אלה היו מלוכלכים. ב-21 בתי שימוש שב-10 יחידות היו הבורות מלאים ומעלים צחנה.

הרופאים, בביקוריהם התקופתיים בשמונה יחידות, בתקופה מארס—יוני 1963, העירו בהריפות, שמצבם הסניטרי של השירותים לקוי: "בתי שימוש מלוכלכים ובלתי מחוטאים; חדרי רחצה ומקלחות מלוכלכים; ביוב סתום ולכלוך בשטח הכללי של היחידה".

3. המקלחות וחדרי הרחצה של החיילות ביחידות השדה מצוידים בספסלים, במדפים ובמראות והם בדרך כלל נקיים. בשלוש יחידות אין דלתות לתאי המקלחות, וביחידה אחת אף אין מחיצות בין תאי המקלחות של החיילות. בחדרי הרחצה שבבסיס האימונים לחיילות אין מדפים, קולבים ומראות ברוב מתקני הרחצה. חלק ניכר ממתקנים אלה היו בלא תאורה בגלל העדר נורות בנקודות החשמל. רוב המקלחות הן בתאים חסרי דלתות והמחיצות ביניהן היו בחלקן שבורות. בשני מתקנים אין סידור לחימום מים, ובחלק ניכר מהמקלחות חסרו ראשי מקלחות. צינורות מוצאי המים במספר כיוונים היו שבורים, ובכמה מתקנים, עקב סתימות בכיוב ושיפוע לקוי, נקוו המים על הרצפה ובתעלות הניקון.

מטבחים וחדרי אוכל

1. בדו"ח שנתי 8 על מערכת הבטחון (עמ' 6) הצביע מבקר המדינה על הצורך בשיפור איכות המזון המוגש לחיילים; צוין העדר אמצעי בישול מתאימים וחוסר תשומת לב לתזונה מצד חלק ממפקדי היחידות. בשנים האחרונות צוידו המטבחים בתנורי בישול על גז ובמכשירים חשמליים, כגון מכונות לחיתוך בשר, ירקות ולחם, מערבלים, מקררים חשמליים וחדרי קירור. טיב המזון שופר גם הוא. לצידו המטבחים ושיפור חדרי האוכל הוצא בשנים 1960/61 עד 1962/63 סכום כולל של כמליון ל"י.

המטבחים ביחידות צה"ל הם משותפים לקצינים, לנגדים ולחוגרים; חדרי האוכל של החוגרים בדרגות טוראי ורב טוראי ושל הקצינים והנגדים, בהם בדרך כלל רשאיות לאכול החיילות בלא הבדל דרגה, הם נפרדים.

ברוב היחידות שנבדקו לא הייתה הקפדה על נקיון בגדי העובדים במטבח ובחדר האוכל, והמצב היה לקוי מאוד מבחינה זאת. בשלוש יחידות היו כלי המטבח מלוכלכים. בשתי יחידות היה הכיוב ליד המטבח סתום. במקומות מספר נמצאו נחילי זבובים, ובמטבח אחד נמצאו קני ציפורים.

2. חדרי האוכל של הקצינים והנגדים נמצאים בדרך כלל בבניינים, ובכמה מקרים גם בצריפים, והם מרוהטים בשולחנות מצופים פורמאיקה ובכסאות. התאורה היא פלורסצנטית או ניתנת על ידי מנורות עם אהילים. במחצית חדרי האוכל היו וילאות בחלונות, ובחלק קטן מהם גם מצויים מאווררים. קולבים למעילים ולכובעים יש בחדרי אוכל מועטים. סמוך לרוב חדרי האוכל יש ברז עם כיור לרחצת ידיים. חדרי האוכל הם בדרך כלל נקיים.

3. חדרי האוכל של החוגרים הוטררים הם, בדרך כלל, באולמות גדולים, ומספר האוכלים בהם רב יחסית; חדרי אוכל אלה צוידו בשנים האחרונות בשולחנות מדגם חדש, בעלי ציפוי ממין פורמאיקה וארבעה מושבים מחוברים לכל שולחן. ליד חדרי האוכל יש מתקנים עם מים חמים לשטיפת כלי האוכל. בחדרי האוכל שברוב היחידות פרט ליחידות חיל האוויר ולאלה, שהתאורה בהם פלורסצנטית, אין אהילים במנורות. בחדרי האוכל אין וילאות או קישוט אחר כל שהוא. ברבים מהם הכתלים והתקרות מלוכלכים ואף הכסאות אינם נקיים. תופעה מצויה היא, שציפורים מפריעות את האוכלים וגורמות לכלוך. ברוב חדרי האוכל אין איורור מספיק, ובחודשי הקיץ חם בהם יתר על המידה. ליד חדרי האוכל אין ברז מים עם כיור לרחצת ידיים. בשלוש יחידות היה הכיוב ליד חדרי האוכל סתום או פגום.

1. בתי הכנסת ומקומות התפילה הנמצאים בפיקוח קציני דת וסמלי דת. כל בתי הכנסת ומקומות התפילה ביחידות שנבדקו הם נקיים ומסודרים.
2. בכל המחנות יש מועדונים לקצינים ולנגדים וכן לחוגרים. במחנות, בהם בנה צה"ל בנייני מגורים לקצינים, נמצאים מועדוני הקצינים והנגדים באחד החדרים שבמבני המגורים, ובמספר יחידות נמצאים המועדונים ליד חדר האוכל. ציוד המועדונים כולל מקלט רדיו, משחקים שונים לבידור ועתונים.
- המועדונים לחוגרים מצויים במבנים שבמרכז המחנה, בדרך כלל סמוך לקנטינה של שקם. בחלק מהיחידות היו המועדונים מתנחים: קירות סדוקים ופגמים בתקרה וברצפה; נקודות אור בלא נורות; רשתות קרועות בחלונות; סיוד וצבע ישנים. בכמה מועדונים אין גם וילאות על החלונות, וחסר בהם ציוד, כגון מאפרות וסלי אשפה.
3. חדרי התרבות שביחידות מיועדים לכל אנשי היחידה והם נמצאים במבנים שבמרכז המחנה. חדרי התרבות צוידו וקושטו על ידי הוועד למען החייל, וכוללים ספרייה, עתונים, משחקים שונים ומקלט רדיו; בכמה מהם גם מכשירי פטיפון עם תקליטים ורשמקול. בחמש יחידות מבין אלה שנבדקו אין חדרי תרבות.
4. במתקני ספורט ומגרשי כדור סל וכדור עף מצוידות 12 יחידות. ביחידות חיל האוויר יש גם בריכות שחייה. בכל המחנות נטועים עצים רבים, ובחלקם יש דשא, בעיקר ליד בנייני הציבור, ובמקרים בודדים גם ליד חדרי מגורים.

פיקוח וביקורת על מבנים

לפי פקודת מטכ"ל צריך מפקד יחידה לקבוע לכל מבנה או קבוצת מבנים קצין או נגד אחראי, שתפקידיו הם: להבטיח שימוש נכון ומתאם לייעודו של המבנה; לערוך ביקורת חודשית במבנה; להודיע לאפסנאי היחידה על כל מקרה של גילוי נזק או בלאי במבנה. מפקדי היחידות, בהן נערכה הביקורת, לא הקפידו על ביצוע הוראה זו. כן מטילה הפקודה על מפקד יחידה או קצין, שימונה על ידיו לשם כך, לערוך ביקורת במחנה ובמבנים של היחידה אחת לשלושה חודשים, ולדווח לקצין האפסנאות הפיקודי על שמישות הבנים ומצב תחזוקתם. רק במספר קטן של יחידות נערכו ביקורות אלה והומצאו דו"חות עליהן לקצין המקרקעין הפיקודי, הכפוף לקצין האפסנאות, כדרוש. כמה יחידות אחרות הגישו דו"חות פעם עד שלוש פעמים בשנה. חלק ניכר מהיחידות לא דיווחו כלל, ומסתבר, שלא הקפידו בעריכת הביקורת.

קצין האפסנאות הפיקודי או נציגו צריך לערוך אחת לשנה ביקורת בכל המחנות והמבנים הנמצאים במרחב הפיקוד ולדווח על תוצאותיה למפקדת קצין ההנדסה הראשי. בפיקוד צפון נערכו הביקורות אחת לשנה כדרוש. בפיקוד המרכז נערכו הביקורות אחת לשלוש עד ארבע שנים; בפיקוד דרום עברו שנה וחצי בין ביקורת לביקורת. בעת הביקורת יש לערוך דו"ח נזקים, ועל פי דו"ח זה חייב מפקד היחידה לנקוט פעולות משמעותיות ומשפטיות בהתאם לפקודות מטכ"ל. בעת הביקורות בפיקוד הצפון נערך במקרה הצורך דו"ח נזקים

במבנים ; בפיקודי הדרום והמרכז לא נערכו דו"חות נזקים אלא במקרה של שריפה או תאונה. בדרך כלל אינו קיים מעקב מטעם מפקדה בדרג גבוה יותר, אם אמנם נעשה הדבר. על היחידה המחזיקה במחנה מוטל לבצע את התיקונים ; הדבר נעשה על ידי חצרנים, שסופחו אליה מחיל הנדסה. נתברר שרק בכ"2/3 מהיחידות שנבדקו היו חצרנים ; ביניהם היו חצרנים, שרמתם המקצועית אינה תואמת אף את התפקידים הקלים המוטלים עליהם.

*

ממצאי הביקורת מראים, שתנאי המגורים של החוגרים ברוב המחנות הם ברמה נמוכה ובחלקם מסתמנת הזנחה. אמנם מוטל על הצבא להרגיל את החייל להסתגל לתנאי חיים בלתי נוחים, אולם רבים מן הממצאים אינם נובעים ממשטר מכוון, וגם לא מנתונים אובייקטיביים, כגון מבנים מיושנים, אלא מתחזוקה בלתי נאותה של המבנים והשירותים. גורם נוסף הוא חוסר הקפדה על התנהגות מתאימה של החיילים כלפי רכוש צה"ל. קיימת כאן השפעת גומלין, שכן תנאי מגורים ירודים יתר על המידה ומצב של הזנחה ובלייח של המתקנים משפיעים לרעה על יחס הפרט לסביבתו.

שינוי יסודי בתנאי המגורים על ידי בניית מבנים רבים או אף הקמת מחנות חדשים היה דורש אמצעים, שאינם אולי כעת בהשגתה של הממשלה. בכל אופן תכנית בנייה גדולה לצורכי צה"ל, במצב במדינה בתחום הבנייה והתעסוקה, היא עניין להכרעת הממשלה והכנסת המקציבה את האמצעים. אף אם יימצא פתרון, אשר מושתת על ניצול רציונלי של השטחים של מחנות צה"ל, ידרוש הביצוע שנים רבות. בינתיים עשויים שיפור ציוד המחנות והעלאת רמת התחזוקה להביא לשינוי לטובה, וזאת תוך הגדלה צנועה יחסית של הסכומים הנכרכים המוצאים בלאו הכי על החזקת המחנות הישנים, בלי שהושג בהם מצב תקין. השקעה נוספת זו צריכה להבטיח סטנדרד מינימלי של תנאי מגורים, שצה"ל צריך לקבוע אותו ולהקפיד על השמירה עליו.

ניהול קופות ביחידות וביצוע תשלומים

קופות התשלומים ביחידות

יחידות צה"ל, שהוכרו על ידי המטה הכללי כיחידות תשלומים, מבצעות תשלומי שכר לחיילים בשירות חובה ובשירות מילואים פעיל, הוצאות אישיות בתפקיד והוצאות שונות. את הכספים לביצוע התשלומים מקבלת היחידה ממינהל התשלומים (מת"ש) של הצבא, שמתפקידו גם לבקר את התשלומים שנעשו ולפקח על הפעולות הכספיות של היחידה.

במחצית הראשונה של שנת 1963 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת מסורגת על קופות וסדרי ביצוע תשלומים ביחידות שונות בפיקוד צפון, בחיל האוויר, בחיל הים, בגיסות שריון ובפיקוד הנח"ל.

1. בפקודות המטכ"ל נקבע, שמפקד היחידה או קצין שימונה על ידי, אחראי להחזקת הכספים, שנמסרו ליחידה. את התשלום עצמו צריך לבצע קצין משלם בהתאם לחשבונות. שהוכנו על ידי שלם היחידה, שמתפקידו גם לנהל את הרישומים של הפעולות הכספיות. הקצין המשלם צריך לאשר את רשימות התשלומים המועברות למת"ש. הביקורת העלתה, שברוב היחידות שנבדקו מבצע השלם, נוסף על ניהול החשבונות, גם את התשלומים, ואף מחזיק בקופה ומאשר בעצמו את רשימות התשלומים למת"ש. נוהג זה נוגד את עקרונות סדרי הבידוק, שעליהם מבוססות גם פקודות המטכ"ל.

כן העלתה הביקורת, שרוב היחידות מנהלות את ספר הקופה היומי בפיגור — עד לשבועיים ויותר — דבר הגורע מאפשרות הפיקוח על הקופה.

2. בחלק ניכר מהיחידות שולמו סכומים שונים, כגון דמי כלכלה ודמי חופשה לחיילים בשירות חובה, שלא היו מגיעים לפי פקודות המטכ"ל. מאידך הצביעה הביקורת במקרה אחד על כך, שחישובי השכר, שנערכו על ידי השלם, לא היו מדויקים, וכתוצאה מזה לא שולמו למספר חיילים בשירות חובה מלוא הסכומים המגיעים להם.

3. הביקורת ביחידת נח"ל, שנערכה באפריל 1963, העלתה, שנעשו תיקונים ושינויים במסמכים ובאסמכתאות רבים, המתייחסים לתשלום הוצאות אישיות בתפקיד במארס 1963, בלא שהיה לכך הסבר סביר. לפי המסמכים שהיו ביחידה התלוננו מפעם לפעם חיילים, שלא קיבלו את שכרם, אף כי בפנקס התשלומים שלהם היה רשום, שהתשלום נעשה. לפי המלצת הביקורת העביר מפקד הנח"ל את העניין לבירור נוסף למשטרה צבאית חוקרת.

באוקטובר 1963 הודיעה המשטרה הצבאית, שהיא נאלצת להפסיק את החקירה, מאחר שהמסמכים הנוגעים לממצאי הביקורת הועברו על ידי היחידה, בהתאם לנוהל הקיים, למת"ש, ושם הם הושמדו. מת"ש נוהג להשמיד מסמכים הנוגעים להוצאות אישיות בתפקיד, לאחר בדיקה מסורגת, בתום כל חודש. הביקורת הטעימה, שהשמדת המסמכים בתום כל חודש נוגדת את הוראות הצבא (המבוססות על חוק הארכיונים, תשט"ו—1955, ועל התקנות וההוראות שהוצאו בעקבותיו), לפיהן אין להשמיד מסמכים כאלה לפני תום שנה לאחר סוף שנת הכספים, ושנוהג זה פוגע בצורכי ביקורת אלמנטריים.

לדעת הביקורת, מצביעים הממצאים על הצורך בפעולה מקיפה לתיקון של סדרי ביצוע התשלומים ושל ניהול הקופות. מטכ"ל/אכ"א התחיל לפעול בכיוון זה.

קופת אימוץ

לשם הידוק הקשר בין הציבור האזרחי לבין חיילי צה"ל נוהגות רשויות מקומיות לאמץ יחידות צבא, במיוחד יחידות שדה. הקשר בין היחידה ובין הרשות המקומית המאמצת מתבטא בעיקר בפעולות תרבות, בשיפור מועדונים וחדרי מגורים של החיילים, ובסיוע לשיפור תנאי הנופש של היחידה. גיסות השריון מאומצים על ידי עיריית תל אביב. העירייה מקציבה כל שנה סכום לפעולות כנ"ל ביחידות הגייס. חלק מהסכום שהוקצב העבירה העירייה במישרין לרשות מפקדת הגייס למימון אירועים שונים, מסיבות ביחידות וכדומה ; בדרך זו קיבלה מפקדת הגייס בשנים 1960/61 עד 1962/63 כספים בסכום של כ-70,000 ל"י. המפקדה ניהלה קופה נפרדת לכספים אלה.

1. עד נובמבר 1962 לא הייתה הנהלת חשבונות תקינה לקופת האימוץ: היחידה לא ניהלה ספרי קופה וחשבונות, אלא רשמה במרוכז על פתקאות את ההכנסות וההוצאות. בנובמבר 1962 הוחל ברישום ההכנסות וההוצאות בצורה מתאימה.

2. לפי כללי המינהל התקין — וגם לפי ההוראות הפנימיות של הצבא — צריך שהקבלות על ההוצאות ישאו תאריכים ויהיו מאושרות על ידי קצין מוסמך. הביקורת העלתה, שלא היו קבלות על הוצאות בסך 3,026 ל"י הנכלל בריכוזים של שנת 1960/61; בתוך ריכוזי ההוצאות של שנת 1961/62 נכלל סך 1,646 ל"י, שלפי הקבלות הוצא בשנים 1960/61 ו-1962/63. קבלות בסכום כולל של 1,252 ל"י היו בלא תאריכים, וקבלות רבות בסכום כולל של 9,784 ל"י לא היו מאושרות. לקבלות על סכום של 1,028 ל"י, שהוצא על קניית ציוד, שיש לרשמו, לפי פקודות המטכ"ל, ברישומיה האפסנאיים של היחידה באמצעות שובר הכנסה, לא צורפו שוברים המעידים, שהציוד אמנם נרשם ביחידה.

3. בשנים 1960/61 עד 1962/63 הוצאו כ-3,000 ל"י לפעולות בידור לקצינים של הגייס. לגבי רוב הפעולות לא הומצאו לביקורת מסמכים, שעל פיהם אפשר היה לקבוע, מה היה מספר המשתתפים, ואם ההוצאות היו בגדר סביר; סכום של 128 ל"י הועבר לכיסוי גרעונות, שנוצרו בקופות אחרות, הממונות על ידי מת"ש, בלי שנמסרה הודעה למת"ש על היווצרות הגרעונות.

הביקורת המליצה, שתיערך חקירה בדבר מספר ממצאים בקשר לניהול, ושכל הכספים מכל מקור שהוא יועברו ליחידות באמצעות מת"ש ויהיו נתונים לפיקוחו.

הוצאות כלכלה בתפקיד

פקודות הצבא קובעות את התנאים, לפיהם יהיה זכאי קצין בשירות קבע, היוצא בתפקיד מחוץ ליחידתו, לתשלום הוצאות כלכלה. גובה ההוצאות לקצינים בדרגת סרן ומעלה הוא בהתאם לשיעורים, שנקבעו לעובדי המדינה, דהיינו עד 6.50 ל"י ליום, אולם סך כל ההוצאות, שקצין בדרגת סרן עד סגן-אלוף רשאי לתבוע את תשלומן, הוגבל ל-32.50 ל"י בחודש, ובאישור מפקד בדרגת אלוף-משנה — עד 45.50 ל"י לחודש. ההגבלה אינה חלה על קצינים בדרגת אלוף-משנה ומעלה.

התביעה לתשלום ההוצאות מוגשת על גבי טופס, שעליו מאשר הקצין, שכל הפרטים שרשם בו הם נכונים. מפקדו של הקצין מאשר, שבדק את תביעת התשלום ושמצא אותה נכונה. בטופס הנועד לקצינים בדרגות סרן ומעלה אינו צריך הקצין לציין אלא את תאריך הנסיעה ואת הסכום הכולל, שהוא דורש את החזרתו. בטופס אינם נדרשים פרטים, שלפיהם ניתן לחשב את הסכום המגיע, כגון המקום אליו נסע הקצין ושעת היציאה והחזרה.

משרד מבקר המדינה ערך במת"ש ובעשר יחידות שונות בדיקה מסורגת של התביעות לתשלום הוצאות הכלכלה בתפקיד, שהוגשו על ידי קצינים בדרגת סרן עד סגן-אלוף. נתברר, שברוב היחידות שנבדקו הוגשו בכל חודש באופן אחיד תביעות לתשלום המכסימלי, דהיינו בעד 5 ימים — 32.50 ל"י, או בעד 7 ימים — 45.50 ל"י. רק בחלק קטן מהיחידות שנבדקו הוגשו תביעות על ארוחות בודדות ולא בסכום המכסימלי.

גם בלי לבדוק את נכונות תביעות התשלום הבודדות יש מקום למסקנה, שעל פי השיטה הקיימת ניתן לדרוש בקלות תשלום מעל המגיע, ושמחוסר פרטים הניתנים לבדיקה הופך

גם האישור של המפקד לעניין שבשגרה. הוסבר, שצה"ל מתקשה במציאת שיטה אחרת. אולם לדעת הביקורת דרוש להתגבר על קושי זה, כי אין להשלים עם כך שביחידות שלמות ייחשב תשלום לקצינים, שלא בטוח אם הוא מגיע להם, כעניין מקובל. מן הצורך שצה"ל ינהיג הסדר, במקביל לזה הקיים לגבי כל עובדי המדינה, לפיו יידרש מהקצינים פירוט הנתונים עליהם מתבססת דרישת התשלום, וממפקדיהם — שאישורם יינתן אחרי בדיקת נכונות הנתונים. הנהגת הסדר זה תאפשר לערוך ביקורות מסורגות של התביעות, ולנקוט פעולה מתאימה בכל מקרה של דרישת תשלום בניגוד להוראות.

השכלה בצה"ל

1. חייל בשירות סדיר, שלא סיים בית ספר יסודי בארץ, חייב — לפי פקודות המטה הכללי — לרכוש השכלת יסוד בתקופת שירותו בצה"ל. השכלה זו ניתנת כדי "להעלות את רמת השכלתו של החייל, להעמיק את זיקתו לערכי היסוד של העם והארץ, וליצור בסיס השכלתי לאימונו וחינוכו". קצין חינוך ראשי של צה"ל, בתיאום עם משרד החינוך והתרבות, ערך לצורך זה תכנית לימודים מיוחדת. התכנית כוללת את המקצועות: עברית, תנ"ך, ידיעת הארץ, היסטוריה ישראלית, תולדות תקומת ישראל בארצו, חשבון, גיאוגרפיה כללית והיסטוריה כללית. חייל, שסיים בית ספר בחוץ לארץ אך לא למד בארץ, צריך ללמוד את המקצועות העבריים בלבד. בסיום הלימודים נערכות בחינות, וחייל שעמד בהן מקבל תעודה של השכלת יסוד מקצין חינוך ראשי של צה"ל. תעודה זו מוכרת על ידי משרד החינוך והתרבות כתעודה של השכלת יסוד.

חייל שאינו יודע עברית, עליו תחילה ללמוד את השפה. לימודים אלה מתחילים עוד בתקופת הטירונות ומהווים חלק מתכנית האימונים. על פי פקודות המטה הכללי הם צריכים להימשך גם ביחידה, בה משרת החייל לאחר סיום הטירונות. בשלב יותר מאוחר צריך אותו חייל ללמוד בקורס מרוכז מתקדם לעברית, המתקיים בבתי ספר פיקודיים לעברית. את השכלת היסוד רוכש החייל בבית הספר הצבאי לחינוך הכפוף לקצין חינוך ראשי.

קצין חינוך ראשי מקיים גם כיתות ללימוד השכלה תיכונית לחיילים. צה"ל משתתף בדמי לימוד של קצינים, שאושרו להם לימודים במוסדות אקדמאיים או לימוד שפות זרות.

התקציב הישיר לפעולות ההשכלה הוא 600,000 ל"י בקירוב לשנה.

בחודשים יוני עד ספטמבר 1963 נבדקו במפקדת קצין חינוך ראשי, במפקדות הפיקודים, בחטיבה המאמנת טירונים ובבסיסי אימונים אחרים פעולות ההשכלה וניצול התקציבים למטרה זו בשנת 1962/63 ובחלק משנת 1963/64.

לימוד השפה העברית

בחטיבה למדו הטירונים עברית במשך 60 עד 90 שעות, במקום 120 שעות, שנקבעו בתכנית האימונים. מחצית החיילים למדו 60 עד 75 שעות, נקבע, ש-20 עד 30 חיילים מכל מחזור, שעליהם חלה חובת הלימוד, לא למדו עברית בטירונות, מאחר שעובו את יחידת הטירונים ושובצו לתפקידים, לפני שהתחילו ללמוד את השפה. במאי 1963 קלט כל אחד מגדודי החטיבה טירונים, ש-25% מהם היו צריכים ללמוד עברית, אולם לימודים סדירים נתקיימו